

Д-р Марјан Габеров, доцент¹

**ПРАВНАТА РЕГУЛАЦИЈА НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВО РАМКИТЕ НА
УНИВЕРЗАЛНАТА ДЕКЛАРАЦИЈА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА**

1.04 Стручна статија

УДК: 343.55:340.13]:341.232.14:341.24

Апстракт

Семејното насилство претставува комплексен и сложен проблем со кој се соочуваат сите држави во светот без исклучок. Сложеноста и комплексноста на оваа појава се појавува како резултат на штетните и огромни последици кои се предизвикуваат со практикувањето на семејното насилство, пред се за семејството, па потоа и за општеството во целина. Глобалноста на семејното насилство, како проблем за сите општества без исклучок претставува основа за негово меѓународно правно третирање во голем број на меѓународни документи.

Клучни зборови: семејство, насилство, семејно насилство, Организација на Обединети Нации, Универзална декларација.

1. Вовед

Со оглед на фактот дека дејствијата на семејно насилство предизвикуваат штетни и груби последици пред се по семејствата во кои се случува оваа негативна појава и во општеството во целина, заштитата од истото треба пред се да биде димензионирана од страна на самата држава. Но со оглед на феноменолошките карактеристики на оваа појава и со оглед дека истата е распространета насекаде, се пристапува кон правно регулирање на

¹ Доцент на Европскиот Универзитет Република Македонија – Скопје, Факултет за правни науки

оваа појава во меѓународни рамки. Правното уредување на семејното насилство во меѓународни рамки е како резултат на самиот факт што дејствијата на насилство не се случуваат во рамките само на семејството, во рамките само на една држава, туку напротив оваа појава е интернационална и истата ги надминува државните граници, добивајќи карактер на транснационална појава со која се занимаваат сите земји во светот.

Оваа широка распространетост и обем на семејното насилство насекаде во светот, во сите земји, се утврдува и од страна на Чачева и Мирчева. Според нив феноменот на семејното насилство според своите облици и карактеристики се вбројува и категоризира во рамките на глобалните и светски проблеми, па токму поради овој факт потребно е негово меѓународно уредување и третирање.²

Во овој момент во светски и меѓународни рамки, постои бројна правна регулатива која го регулира прашањето на семејното насилство од повеќе аспекти, како што се неговите појавни облици, заштитата од истото, превенцијата, мерки за спречување и сл. Оваа правна уреденост на семејното насилство се извршува на директен или непосреден начин и на индиректен односно посреден начин. Основен критериум за оваа поделба на правната уреденост на семејното насилство на непосредност и посредност, е фактот дали со документот кој е од меѓународно правна природа директно или индиректно се уредува материја на семејното насилство. За општоста при дефинирањето и определувањето на семејното насилство во меѓународно правни рамки говорат и Николиќ – Ристановиќ и Докамновиќ, кои утврдуваат дека не постои унифицирана дефиниција за семејното насилство на меѓународен план, туку дека најчесто се работи за дефиниции кои се од општ карактер и преку кои посредно треба да се потенцираат елементите кои го покриваат проблемот на семејното насилство, укажувајќи на фактот дека оваа општост при дефинирањето не е најсоодветна за проблемот на семејното насилство и не му оди во прилог.³

² Чачева, Виолета, Мирчева, Стојанка, “Собирање податоци и истражување – член 11 од Инстанбулската конвенција, аспекти на семејно насилство”, Македонска ревија за казнено право и криминологија, Здружение за кривично право и криминологија, година 20, бр. 1, Скопје, 2013 год., стр. 51

³ Николиќ – Ристановиќ, Весна, Докамновиќ, Мирјана, “Меѓународни стандарди за семејно насилство и нивна имплементација во Западен Балкан”, Друштво за издавачко – графички дејности – ПРОМЕТЕЈ, Белград, 2006 год., стр. 80

За ваквата поделба на меѓународните документи од областа на семејното насилство говорат и авторите Lakicevic и Gavanski, според кои најголемиот дел од овие документи директно не уредуваат материја која што е од потесен интерес, туку напротив уредувањето на материјата која се однесува на семејното насилство, најчесто се прави преку посредно уредување, односно индиректно уредување.⁴

Плејадата на документи кои се од меѓународен карактер и кои уредуваат материја од областа на семејното насилство е доста широка. Па така како документи од ваква природа во меѓународни правни рамки се следните:

- Универзалната декларација на Обединетите Нации за човекови права,⁵
- Конвенцијата на Обединетите Нации за елиминирање на сите облици на дискриминација на жената,⁶
- Декларација на Обединетите Нации за елиминирање на насилството над жените,⁷
- Конвенцијата на Обединетите Нации за правата на детето,⁸
- Конвенција на Обединетите Нации за правата на лицата со инвалидитет,⁹
- Пекиншката декларација и Платформата за акција,¹⁰
- Милениумската декларација,¹¹
- Европската Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи,¹²
- Конвенцијата за спречување и борба против насилството над жените и насилството во семејството,¹³
- Препораката Р (90) 2Е на Комитетот на Министри на Советот на Европа за социјалните мерки во врска со насилството во семејството,¹⁴

⁴ Lakicevic, Savka, Gavanski, Ljubica, "Konvencija Saveta Evrope o sprecavanju i borbi protiv nasilja nad zenama i nasilja u porodici", Ministerstvo rada I socijalne politike, Uprava za rodnu ravnopravnost, Beograd, 2012 god., str. 18-20

⁵ Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

⁶ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, United Nations, 1979

⁷ Declaration on the Elimination of Violence against Women, United Nations, 1993

⁸ Convention on the Rights of the Child, United Nations, 1989

⁹ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, United Nations, 2006

¹⁰ Beijing Declaration and Platform for Action, United Nations, 1995

¹¹ Millennium Development Goals (MDGs), United Nations, 1990

¹² European Convention on Human Rights, Council of Europe, 1950

¹³ Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Council of Europe, 2011

¹⁴ Recommendation No. R (90) 2 of the Committee of Ministers to member states on social measures concerning violence within the family, 1990

- Препораката 1450 (2000) на Парламентарното собрание на Советот на Европа за насилството над жените во Европа,¹⁵
- Препораката 1582 (2002) на Парламентарното собрание на Советот на Европа за насилството над жените во семејството,¹⁶
- Препораката 1681 (2004) на Парламентарното собрание на Советот на Европа,¹⁷
- Препораката 1905 (2010) на Парламентарното собрание на Советот на Европа.¹⁸

Како што може да се забележи сетот на меѓународни документи кои уредуваат различни аспекти на семејното насилство е доста широк. Ваквиот широк сет на документи е резултат на активностите на Организацијата на Обединетите Нации, Советот на Европа, Европската Унија и др. Од формален аспект видот на меѓународните документи кои ја уредуваат оваа материја е најразличен, па така може да се сретнат, конвенции, препораки, декларации, планови и сл. За бројноста и значајноста на меѓународните документи од областа на семејното насилство говорат и Деаноска – Трендафилова и Мујоска, кои утврдуваат дека ваквото уредување на семејното насилство во меѓународни рамки нуди конкретни одговори и решенија кои соодветствуваат на потребите, се со цел максимално да се зачуваат човековите слободи и права.¹⁹

2. Универзалната декларација за човекови права и семејното насилство

Од страна на Генералното собрание на Организацијата на Обединетите Нации во 1948 година е усвоена Универзалната декларација за човекови права, како базичен документ кој ги гарантира правата на поединецот во глобални и универзални рамки.²⁰ По својата правна природа во однос на уреденоста на семејното насилство за Универзалната декларација за

¹⁵ Recommendation No. 1450 (2000) of the Committee of Ministers, Violence against women in Europe

¹⁶ Recommendation No. 1582 (2002) of the Committee of Ministers, Violence against women in Europe

¹⁷ Recommendation No. 1681 (2004) of the Committee of Ministers, Violence against women in Europe

¹⁸ Recommendation No. 1905 (2010) of the Committee of Ministers, Violence against women in Europe

¹⁹ Деаноска – Трендафилова, Алкесандра, Мујоска, Елена, “Истанбулска (САНВИО) конвенција и казнено – правната заштита на децата од сексуално насилство”, Македонска ревија за казнено право и криминологија, Здружение за кривично право и криминологија, година 20, бр. 1, Скопје, 2013 год., стр. 164

²⁰ Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

човекови права може да се каже дека истата претставува документ кој на индиректен, посреден начин уредува материја која се однесува на семејното насилство.

Овој меѓународен документ има огромна значајност за меѓународното право, од причина што истиот претставува основен постулат на заштитата на човековите права. Самиот документ ја гарантира неотуѓивата правна природа на правата кои се признаени и предвидени во декларацијата. Преку едно вакво меѓународно третирање на основните човекови права се очекува да се постигнат заеднички стандарди за сите нации и народи. Универзалната декларација како што може да се види од денешен аспект претставува документ од трајна природа, поради самиот факт што и ден денес истата е применлива и претставува остварување на минимум гаранции за човековите слободи и права. Универзалноста на декларацијата произлегува од самиот факт што истата се применува од сите.

Структурално Универзалната декларација за човекови права на Обединетите Нации од 1948 година е составена од Преамбула која го претставува воведениот дел на декларацијата и 30 членови во кои се предвидени правата на поединците и нивната заштита.

Како што потенциравме Универзалната декларација на Обединетите Нации за човекови права од 1948 година, претставува документ кој на индиректен начин уредува материја која се однесува на семејното насилство, конкретно засебни членови од декларацијата кои на индиректен начин ја уредуваат оваа материја. Во продолжение ќе бидат анализрани определени права од оваа декларација кои на непосреден начин се однесуваат на материјата на семејното насилство воопшто.

Како прв член кој на свој начин уредува материја од областа на семејното насилство е членот 3 од Универзалната декларација на Обединетите Нации за човекови права.²¹ Во рамките на овој член се гарантира правото на живот на секое лице, како и правото на слобода и безбедност на личноста. Ако се има во предвид фактот дека голем број од дејствијата на семејното насилство се квалифицирани со смртни последици за лицата на семејното насилство, тогаш јасна станува определбата за потенцирање на важноста на овој член. Практикувањето на семејното насилство претставува грубо кршење на ова право, во

²¹ Article 3 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

насока на ограничување на слободата на лицето кое е жртва на семејното насилство, во насока на нарушување на безбедноста на жртвата, како и крајно во насока на настапување на смртни последици на жртвата.

Членот 5 од Универзалната декларација го заштитува физичкиот и моралниот интегритет на личноста на поединецот.²² Актите на семејно насилство по својата суштина претставуваат грубо нарушување и повредување на физичкиот и моралниот интегритет на жртвата на семејно насилство. Токму овој момент ја изразува поврзаноста на Универзалната декларација со феноменот на семејното насилство.

Членот 16 од Универзалната декларација се однесува на правото на склучување на брак и правото на засновање на семејство.²³ Согласно наведениот член правото на засновање на брак и засновање на семејство не смее да биде ограничено од аспект на расата на лицата кои стапуваат во брак, од аспект на нивното државјанство и од аспект на нивната вероисповед. Членот пропишува рамноправност на лицата кои стапуваат во брак. Рамноправноста на лицата од машки и женски пол кои склучуваат брак се истакнува преку потребата од постоење на слободна и потполна согласност од овие лица за склучување на самиот брак. Последниот дел од членот 16 се однесува на потенцирањето на важноста на семејството како основна клетка на општеството, за која државата мора да обезбеди соодветна заштита.

Поврзаноста на овој член 16 од Универзалната декларација со феноменот на семејното насилство може да се согледа преку самиот факт што токму во рамките на семејството се случува и практикува оваа општествено негативна појава. Исто така анализата на членот 16 укажува и на самата рамноправност која е потребна да постои помеѓу лицата во рамките на бракот и семејството. Потребата за заштита на семејството е препознаена и од страна на Универзалната декларација, па токму затоа во неа на еден општ начин преку овој член се укажува на потребата за заштита на оваа општествена група. Главен чинител на оваа заштита на семејството во прв ред е адресирана државата и самото општество. Ова

²² Article 5 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

²³ Article 16 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

адресирање е логично ако се има во предвид фактот дека семејството претставува една од најважните општествени групи во рамките на општеството.

Членот 17 од Универзалната декларација го гарантира правото на сопственост на поединците, како и забраната за нелегалното одземање и лишување од користењето на ова право.²⁴ Членот 17 пропишува право да се поседува определен имот, поединечно и во заедница со други. Во овој контекст може да се наведе и статусот на имотот на брачните другари во рамките на брачната заедница, па така според членот 66 од Законот за сопственост и други стварни права е пропишано дека имотот на брачните другари може да биде заеднички имот, односно имот кој брачните другари го стекнале заеднички по склучувањето на брачната заедница, и посебен имот, како имот кој едниот или двата брачни другари го имале пред склучувањето на брачната заедница.²⁵

Контекстот и поврзувањето на членот 17 од Универзалната декларација се исполнува преку фактот што голем број од случаите на семејно насилство се извршуваат како резултат на неразрешени имотно правни односи.

“...Четириесетгодишен жител на селото Бајловце, Горно Нагоричане, доби кривични пријави за семејно насилство и за нанесување тешка телесна повреда откако по расправија си ги претепал родителите. Станува збор за И.Д. Тој на шеснаесетти јуни по расправија за имотно правни односи ги нападнал такото и мајката. На таткото со дрвен стап му нанел тешка телесна повреда, а исто така ја повредил и мајка си...”²⁶

Членот 18 од Универзалната декларација покрива и предвидува право кое се однесува на слобода на мислата, свеста и вероисповедта.²⁷ Ова право во себе вклучува неколку аспекти и содржини, како што се, слободата за променување на вероисповедта, како и слобода за променување на убедувањето, како и слобода за манифестирање на верата. Ова право во корелација со феноменот на семејното насилство самото по себе ја гарантира забраната за дискриминација врз основа на мислата, свеста и вероисповедта.

²⁴ Article 17 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

²⁵ Член 66 - 68 од Закон за сопственост и други стварни права, Сл. Весник на Република Македонија, бр. 18/2001, 92/2008, 139/2009, 35/2010

²⁶ <http://www.mkd.mk/crna-hronika/razulaven-sin-si-gi-pretepal-tatkoto-i-majkata>

²⁷ Article 18 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

Членот 19 од Универзалната декларација го гарантира правото на слобода на мислата и изразувањето.²⁸ По својата содржина ова право ги опфаќа и правата да не се биде вознемируван за своето мислење, како и правото да се бараат и примаат информации. Контекстот на членот 19 со феноменот на семејното насилство се изразува преку фактот што секое лице во рамките на семејството има право слободно да мисли и да се изразува, па дури и слободно да мисли и да ги искаже определените ставови како дејствија на семејно насилство. Правото на примање информации може да биде во корелација со потребата од запознавањето на пошироката јавност со типичните дејствија на семејно насилство воопшто, како би се извршило полесно препознавање на оваа општествена негативна појава.

Членот 22 на Универзалната декларација исто така уредува прашање кое на посреден или индиректен начин се однесува на широкиот аспект на семејното насилство.²⁹ Во овој член се гарантира правото на социјално осигурување на секој член на општеството. Правото на социјално осигурување на полето на семејното насилство најдобро може да се согледа преку правната уреденост во рамките на Законот за социјална заштита на Република Македонија.³⁰ Така според овој закон се предвидени сет на права од кои најголемиот дел се однесуваат на лицата кои се жртви на семејно насилство и дел кои се однесуваат на лицата кои се извршители на семејно насилство. Во оваа насока се следните права, правото на дневно задржување во дневен центар за лица кои се жртви на семејно насилство, право на сместување во згрижувачко семејство за лица жртви на семејно насилство, сместување во специјализирано згрижувачко семејство, право на сместување во установа за социјална заштита, право на еднократна парична помош, право на здравствена заштита, право на обезбедување на услуги од страна на советувалиште за психо – социјален третман и психо – социјални услуги за лица кои се жртви на семејно насилство, како и за лица кои се извршители на семејно насилство.

Членот 23 од Универзалната декларација се однесува на правото на работа. Согласно ова право секој поединец има право слободно да избере дали ќе работи или не, како и слободно да го избере видот и типот на работата што ќе ја извршува, како и правото на

²⁸ Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

²⁹ Article 22 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

³⁰ Закон за социјална заштита, Сл. Весник на Република Македонија, бр. 148/2013, 164/2013, 187/2013, 38/2014, 44/2014, 116/2014, 180/2014, 33/2015, 72/2015, 104/2015, 150/2015, 173/2015, 192/2015, 30/2016

заштита од ситуациите на невработеност.³¹ Во рамките на ова право се прокламира и принципот на забрана за дискриминација во однос на различното исплатување за извршената работа, како за лица кои се од ист пол, така и за лица од различен пол.

Во Република Македонија е утвреден фактот дека постои голем јаз во платите помеѓу мажите и жените. Како резултат на големата дискрепанца во платите помеѓу мажите и жените утврдено е дека жените се тие кои почесто запаѓаат во состојби на сиромаштија и најчесто им се намалува животниот стандард.³² Овој голем јаз во економската состојба помеѓу мажите и жените највеќе е изразен во руралните средини, како резултат на недоволната еманципација на жените. Ваквиот јаз помеѓу платите на мажите и жените самиот по себе може да продуцира и сторување на семејно насилство, од проста причина што жените во вакви ситуации стануваат зависни од мажите и истите се принудени да ги почитуваат сите нивни барања, па дури и оние кои не прозилегуваат од обврските кои настануваат како резултат на припаѓањето на брачната заедница или на самото семејство.

Членот 24 од Универзалната декларација на Обединетите Нации од 1948 година се однесува на правото на одмор на секој поединец.³³ Така, во согласност со ова право секое лице има право на одмор и разонода, вклучително и ограничување на работното време, како и правото на повремени платени одмори. Слично како и кај еднаквоста помеѓу мажите и жените при исплаќањето за извршените работи, во согласност со овој член се прокламира забрана за дискриминација врз аспектите кои ја сочинуваат содржината на ова право.

Заклучок

Имајќи ги во предвид изнесените членови од Универзалната декларација на Обединетите Нации од 1948 година, може да се заклучи дека сите претставуваат и

³¹ Article 23 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

³² Казанциска, Маја, Ристеска, Марија, Шмит, Верена, “Родовиот јаз во платите во Поранешната Југословенска Република Македонија”, Меѓународна организација на трудот, Тим за техничка поддршка на пристојна работа и Канцеларија за Централна и Источна Европа, Скопје, 2012 год., стр. 32

³³ Article 24 of the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948

гарантираат права од општа природа за поединецот, но поради самиот факт на универзалност на оваа декларација и широката прифатеност и применливост, овие општи права може да се доведат во корелација со феноменот на семејното насилство. Иако Универзалната декларација не претставува документ кој на директен, непосреден начин уредува материја која се однесува на семејното насилство, сепак нејзиното значење за правното нормирање и уредување на оваа област, како што може да се види е повеќе од значајно. Гарантирањето на универзално признатите права во рамките на оваа декларација, а со самото тоа и правата кои се однесуваат на делот на семејното насилство, претставува појдовна основа при изградувањето на дополнителни механизми за заштита од актите на семејно насилство.

Ass.Prof.Dr.sc Marjan Gaberov, PhD³⁴

**LEGAL REGULATION OF DOMESTIC VIOLENCE IN FRAME OF UNIVERSAL
DECLARATION OF UNITED NATION FOR HUMAN RIGHTS**

1.04 Professional Article

UDK: 343.55:340.13]:341.232.14:341.24

Summary

Family violence represents complex and complicated problem which is present in all countries in the world without exception. Complexity of this phenomenon occurs as a result of enormous and harmful consequences caused by practicing of family violence – first in the family and then in society as a whole. Family Violence is a global problem for all societies and that is strong argument to be treated in International Law and related documents.

Key Words: Family, Violence, Family Violence, Organization of United Nations, Universal Declaration.

³⁴ Assistant professor at the European University Republic of Macedonia - Skopje, Faculty of Law